

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

УДК 347.78:72

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ТВОРІВ
АРХІТЕКТУРИ ЯК ОБ'ЄКТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА: МІЖНАРОДНИЙ
ДОСВІД**

В.В. Хитрук

аспірант НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ, Україна

ORCID - 0009-0007-2578-2036

**SOME ASPECTS OF DETERMINING THE STATUS OF
ARCHITECTURAL WORKS AS OBJECTS OF COPYRIGHT:
INTERNATIONAL EXPERIENCE**

V.V. Khytruk

Postgraduate Student, Research Institute of Intellectual Property, National
Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID - 0009-0007-2578-2036

Анотація: У доповіді розглядаються особливості правового статусу творів архітектури як об'єктів авторського права в міжнародному та національному праві. Автор аналізує положення Бернської конвенції, а також законодавство України, країн Європейського Союзу та США, звертаючи увагу на критерії охороноздатності, подвійний характер творів архітектури. Підкреслюється, що твір архітектури може охоплювати як проєктну документацію (плани, креслення, моделі), так і збудовану будівлю, за умов наявності оригінального творчого внеску. Окрему увагу приділено підходам до визначення охороноздатності, питанням ідентифікації об'єкта захисту, а також обмеженням охорони функціональних або технічних елементів. Зроблено

висновок про необхідність гармонізації норм, що регулюють архітектурні твори, у межах національного законодавства та із урахуванням міжнародних стандартів.

Ключові слова: авторське право, архітектурний твір, проєктна документація, оригінальність, фіксація, міжнародне право, національне законодавство.

Annotation: The paper examines the specific legal status of architectural works as objects of copyright under both international and national law. The author analyzes the provisions of the Berne Convention as well as the legislation of Ukraine, the European Union, and the United States, focusing on the criteria for copyright protection, the dual nature of architectural works. It is emphasized that an architectural work may include both project documentation (plans, drawings, models) and the constructed building itself, provided there is an original creative contribution. Special attention is given to approaches to determining protectability, issues of identifying the protected object, and limitations on the protection of functional or technical elements. The author concludes that national legislation should be harmonized with international standards in regulating architectural works.

Keywords: copyright, architectural work, project documentation, originality, fixation, international law, national legislation.

Твори архітектури визнані одними з об'єктів авторського права. Згідно з Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів (далі – Бернська конвенція) [1] твори архітектури включені до переліку охоронюваних творів. Сьогодні в законах країн, які приєдналися до цієї Конвенції, передбачена охорона прав на твори архітектури. В Україні правовідносини у сфері авторського права на твори архітектури регулюються у Законі України «Про авторське право і суміжні права» [2], а правовідносини у сфері будівництва

об'єктів архітектури, в тому числі творів архітектури – у Законі України «Про архітектурну діяльність» [3]. Норми цих Законів, що стосуються визначення терміну – твір архітектури, на сьогодні не приведені у відповідність між собою. Тому існує потреба у дослідженні правового статусу архітектурних творів, критеріїв охороноздатності, а також сучасних підходів до охорони прав на твори архітектури в різних країнах світу..

У статті 2 Бернської конвенції прямо відносно твори архітектури до категорії «літературні і художні твори», що підлягають охороні, а саме: термін «Літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: твори архітектури; ілюстрації, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до архітектури. Таким чином, країни-учасниці Конвенції зобов'язані надавати охорону вказаним об'єктам нарівні з іншими творами.

В Україні ж основним законом, що регулює правовідносини щодо створення та використання творів архітектури як об'єкта авторського права є Закон України «Про авторське право і суміжні права» (далі - Закон). Закон відносить твори архітектури до об'єктів авторського права. Згідно зі ст. 1 Закону «творами архітектури» є твори у галузі спорудження будівель, містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтних утворень у формі креслення, ескізів, моделей, збудованих будівель чи споруд, планів населених пунктів тощо. Подібно до норм Бернської конвенції об'єктами авторського права є: твори архітектури; ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються будівництва (ст. 6 Закону). Тобто охороняється як сама збудована будівля, споруда, так і відповідна проектна документація. Україна приєдналася до Конвенції у 1995 році, тож національне законодавство гармонізоване з міжнародними вимогами.

У країнах ЄС твори архітектури також визнаються об'єктами авторського права відповідно до загальних критеріїв охороноздатності творів –

оригінальність твору, творче вираження (результат творчої діяльності) та фіксація (вираження в об'єктивній формі). Так, сутність критеріїв охороноздатності твору архітектури зводиться до наявності творчого (не суто технічного) авторського внеску, що втілений у конкретній формі.

Спеціального визначення терміну твору архітектури у директивах ЄС немає. При цьому національні закони держав-членів, керуючись нормами Бернської конвенції, включають твори архітектури до охоронюваних об'єктів авторського права.

Згідно із законами держав-членів ЄС права на твори архітектури охороняються за загальним принципом автоматичної охорони твору архітектури з моменту його створення, без вимоги реєстрації.

Якщо проаналізувати законодавство США, то до 1990 року під охороною були лише архітектурні креслення як графічні твори, але не сама будівля за ними. Ситуація змінилася після приєднання США до Бернської конвенції: Конгрес визнав, що «архітектура – це форма мистецтва, яка заслуговує захисту», і ухвалив спеціальний Architectural Works Copyright Protection Act (AWCPA) 1990 року. Цим актом до переліку охоронюваних внесли нову категорію – «твори архітектури» (architectural works). Відтоді в США авторським правом охороняється дизайн будівлі, втілений у будь-якому матеріальному вираженні – зокрема у самій зведеній будівлі, або у кресленнях чи тривимірних моделях [4]. Закон набув чинності 1 грудня 1990 р., і охоплює всі твори архітектури, створені на цю дату і після неї. Таким чином, США виконали міжнародні стандарти, встановивши охорону архітектурних проєктів як творів [6].

Об'єктом авторського права може бути сама будівля (споруда) як результат втілення архітектурного рішення. Охороняється зовнішній вигляд будівлі (фасади, силует, форма) та оригінальне планувальне рішення інтер'єру – тобто розподіл простору, стін, постійних конструкцій усередині споруди. В

Україні до охоронюваних творів архітектури творів Законом віднесені як будівлі, так і інші об'єкти містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних утворень – наприклад, парки, плани забудови населених місць тощо. У багатьох законах країн (включно з законами держав-членів ЄС) також охороняються інтер'єрні рішення, якщо вони є частиною авторського задуму будівлі (дизайн внутрішнього простору, який має творчий характер, не зводяться лише до функціонального розташування меблів). Наприклад, у Італії прямо визнано, що інтер'єрне облаштування може бути складовою архітектурного твору

Авторське право на твір архітектури поширюється не тільки на завершену будову, а й на всі творчі матеріали, які є основою для будівництва. Це ескізи, креслення, плани, схеми, тривимірні моделі (у тому числі комп'ютерні візуалізації) майбутньої споруди. Такі матеріали самі по собі представлені в графічній, чи іншій формі, є творами і охороняються з моменту їх створення. Наприклад, архітектор може мати авторське право на комплект креслень будинку, чи на архітектурний проєкт будинку як такого. Існують дискусії щодо визначення правової охорони на проєкти і власне будівлі, споруди. Так, розглядаються як два рівні охорони: (1) авторське право на плани та рисунки як на твори образотворчого мистецтва і (2) авторське право на будівлю як на твір архітектури. Яскравим прикладом для формування такого підходу є законодавство США. Як згадувалося раніше, історично у США твори архітектори мали обмежений захист: до 1990 року авторське право поширювалось лише на креслення і технічні рисунки як на «графічні твори», але не на самі будівлі. Copyright Act 1976 включив до охоронюваних об'єктів «технічні рисунки, схеми і моделі», завдяки чому ескізи й плани архітекторів отримали захист, але «архітектурні твори» (built works) ще не охоронялися. Цю прогалину усунув Закон AWCRA, який доповнив 17 U.S.C. §102 категорією «архітектурні твори». Подібним чином законодавчо сформовано дві категорії

окремі категорії – 1) плани, ескізи тощо та 2) будівлі, у законодавстві Франції, Італії, Німеччини.

В Україні Закон визначає твір архітектури широко, включаючи як побудовані будівлі, так і проектну документацію. Тобто, як одну широку категорію, а не дві. Водночас Закон України «Про архітектурну діяльність» у ст. 29 фактично перелічує «твори архітектури... а також плани, креслення... що стосуються архітектури», створюючи непослідовність у використанні категорій та нелогічно розмежовує архітектурний твір і пов'язані з ним графічні твори. У доктрині зазначено, що такий підхід є недоліком: відсутність розмежування між твором архітектури та, скажімо, планом чи ескізом, призводить до конкуренції норм – один і той самий об'єкт можна трактувати або як архітектурний твір, або як інший твір (план, креслення), що стосується архітектури [7]. Наприклад, архітектурний проект будівлі одночасно є власне архітектурним твором і графічним твором (кресленням). Через це неясно, які саме положення закону застосувати, що створює правову невизначеність щодо режиму охорони таких об'єктів, як можуть бути створені в процесі одного проекту.

Важливо, що незбудований проект також охороняється – будівля не обов'язково має бути зведена, аби виникло право автора. Достатньо, що існують матеріалізовані матеріали (креслення, цифрова модель тощо), які втілюють оригінальний задум архітектора. Також варто звернути увагу на баланс між правами автора і власника матеріального об'єкта (будівлі). В Україні діє принцип незалежності права власності від авторського права: передача права власності на будівлю не означає передачу авторських прав на проект, і навпаки. Власник будинку не може без достатніх підстав відмовити авторові у доступі до твору для його фотографування чи копіювання для особистих потреб. Більше того, хоча прямої згадки про архітектуру немає, за аналогією з образотворчими творами власник будівлі не має права знищити її, не запропонувавши спершу автору викупити оригінал за вартістю матеріалів. Ця норма у законі

сформульована щодо образотворчих творів, але її ідея може поширюватися і на унікальні архітектурні об'єкти, що мають характер твору.) Таким чином, українське право намагається запобігти ситуаціям, коли цінний архітектурний твір знищується безвідносно до волі автора – принаймні автор має право вимагати збереження або фіксації свого творіння.

У законах інших країн є існують інші підходи до розмежувань творів архітектури, наприклад за законодавством США, визначені види споруд, які охороняються як «твори архітектури». Згідно з параграфом 202.11 розділу 37 Кодексу федеральних нормативних актів США охороняються права на «будівлю» – тобто капітальну споруду, створену для постійного перебування людей. Наприклад, під будівлю підпадають «стаціонарні, постійні споруди, придатні для людського перебування» – житлові будинки, офіси, церкви, музеї, павільйони тощо. Водночас споруди інженерного чи утилітарного характеру – такі як мости, дамби, дороги, намети, мобільні конструкції – закон США виключає з категорії будівель. Подібні об'єкти можуть охоронятися згідно з іншим правом інтелектуальної власності – правом промислової власності на патенти, промисловий зразок, або ж їхні креслення є технічними рисунками, які не охороняються авторським правом.

У законодавстві України та держав-членів ЄС не передбачено вичерпного переліку видів будов чи споруд. Головною підставою для набуття охороноздатності є саме творчий характер об'єкта, що проявляється в його оригінальності. Таким чином, будь-яка будівля, споруда – від невеликого приватного котеджу до хмарочоса – може підпадати під охорону авторським правом, якщо вона є оригінальною..

Як і для інших творів, основним критерієм охороноздатності об'єкту архітектури є оригінальність. Згідно зі ст. 1 Закону об'єкт вважається оригінальним, якщо він є результатом власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час

створення твору. У контексті творів архітектури це означає, що проєкт не повинен бути простим копіюванням типових рішень; у ньому має бути авторський творчий внесок в плануванні, естетичних чи концептуальних елементах будівлі, чи споруди.

Архітектура поєднує художні та утилітарні аспекти, тому важливо відрізнити, що саме підлягає охороні. Охорона поширюється лише на форму вираження об'єктів авторського права (ч. 1 ст. 7 Закону). Тобто в контексті творів архітектури це може бути дизайнерське рішення, композиція, декоративні елементи, унікальне планувальне рішення тощо. Проте охорона не поширюється на технології створення та вираження твору, на ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони у творі виражені, описані, пояснені, проілюстровані (ч. 3 ст. 7 Закону). Тобто не підлягають охороні ідеї, функції, стандартні технічні рішення тощо, втілені в об'єкті архітектури. Наприклад, загальноприйняті конструктивні елементи (типові вікна, двері, стандартні планування) або рішення, продиктовані суто інженерною необхідністю, не є об'єктом охорони. У законі США прямо зазначено, що індивідуальні стандартні складові будівлі чи суто утилітарні елементи не підлягають охороні авторським правом [5]. Так само згідно з законами держав-членів ЄС діє принцип, що ідеї та функції не охороняються авторським правом. Твір архітектури повинен мати хоча б мінімальний творчий вклад: якщо форма об'єкта цілком зумовлена технічними вимогами або повторює відоме рішення, це не забезпечить авторсько-правової охорони.

Пункт 2 статті 2 Бернської конвенції дозволяє країнам вимагати, щоб твір був зафіксований у певній формі. В контексті творів архітектури: проєкт втілюється принаймні у вигляді креслень, макетів, планів, а згодом – у матеріальній формі в будівлі, споруді. У США, де формально вимагається «fixation in a tangible medium», креслення або збудована конструкція

вважаються достатньою матеріальною формою втілення проєкту. В Україні та ЄС спеціальних вимог до форм фіксації нема (охорона автоматична з моменту створення), та неписаний задум не може охоронятися, поки не буде хоч якось виражений назовні. Отже, твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо), наприклад, – чи то в ескізі, чи в цифровій 3D-моделі, чи в зведеній будівлі споруди тощо.

Висновок. Отже, твори архітектури посідають важливе місце в авторському праві як особливий вид об'єктів авторського права, що охороняються згідно із законодавством різних країн світу. Міжнародне право, насамперед Бернська конвенція, визнає твір архітектури складовою «літературних і художніх творів», забезпечуючи їм охорону на рівні охорони прав на інші твори. В Україні, ЄС та США об'єкти архітектури отримують авторсько-правову охорону за умови їх вираження в об'єктивній формі та за умови відповідності критерію оригінальності..

Твори архітектури мають подвійний характер — поєднуючи утилітарну та художню складові, вони залишаються особливим об'єктом права, який вимагає специфічних підходів до охорони прав. Особливістю охорони прав на твори архітектури є те, що вона поширюється як на збудовані об'єкти (будівлі, споруди), так і на відповідну проєктну документацію (креслення, ескізи, моделі тощо). При цьому правова охорона не охоплює загальні ідеї, функціональні рішення чи типові конструктивні елементи, а фокусується саме на творчому, оригінальному вираженні архітектурних ідей. У зв'язку із цим законодавство України потребує більш чітке та однозначне розмежування твору архітектури як категорії для уникнення подвійних трактувань.

Список використаних джерел:

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
2. Закон України Про авторське право і суміжні права від 01.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
3. Закон України Про архітектурну діяльність від 20.05.1999 № 687-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>
4. Nicole McNew Chen. Find Architecture in Copyright. 2022. URL: <https://blogs.loc.gov/copyright/2022/12/find-architecture-in-copyright/#:~:text=Today%2C%20copyright%20law%20protects%20certain,in%20architectural%20plans%20or%20drawings>
5. 17 U.S. Code § 102 URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/102>
6. Copyright Protection of Architectural Works. 2022 URL: <https://www.phelps.com/insights/copyright-protection-of-architectural-works.html#:~:text=,together%20and%20near%20a%20bathroom>
7. Косович В. М. Авторське право на об'єкти архітектурної діяльності: колізії і конкуренції норм, проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2022 URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-3-01-01/2022-3-01-01>